

Для здійснення зазначеної політики поряд із реалізацією необхідних заходів урядові органи проводять обстеження з метою з'ясування реального положення підприємств малого й середнього бізнесу, а також представляють у парламент щорічний звіт (так звана «Біла книга про малі й середні підприємства»), що стосується тенденцій розвитку й політики стосовно останнього.

Слід відзначити комплексний підхід у країні щодо забезпечення розвитку сектору МСП, що проявляється, зокрема, в тому, що органи місцевого самоврядування мають докладати зусиль для прийняття відповідних заходів, узгоджених із загальнодержавною політикою. Крім того, поряд із визначенням ролі урядових організацій і необхідністю створення асоціацій підприємств малого й середнього бізнесу визначається порядок і форма проведення роботи Консультативної ради по вивченню політики у відношенні малих і середніх підприємств із залученням думок широкого кола економістів.

З іншого боку, потрібні власні зусилля по розвитку підприємств і від осіб, що безпосередньо здійснюють управління підприємствами. З огляду на це власні зусилля підприємців МСП мають бути спрямовані на проведення виваженої стратегії (табл. 2), зокрема щодо поліпшення умов виробництва й товарних угод, інвестування розвитку цих підприємств згідно зі змінами економічного й соціального положення в країні.

Висновки

Аналіз досвіду Японії щодо політики в сфері регулювання розвитку малого та середнього бізнесу дозволяє розробити такі рекомендації стосовно України, де, на жаль, МСП усе ще не зайняли притаманного їм місця в структурі ринкової економіки (зокрема, не стали провідниками ринкових відносин, суттєвого скорочення безробіття та збільшення ВВП), формування та розвитку середнього класу.

Саме тому в Україні перш за все слід системно підходити до регулювання розвитку малого та середнього бізнесу як на загальнодержавному, так і регіональному рівні, а також об'єднати малих підприємств; сконцентрувати увагу на формуванні збалансованої структури економіки на основі гармонійної інтеграції та кооперації великих, середніх та малих підприємств (наприклад, за рахунок квотування участі МСП у виконанні державного замовлення). Крім того,

необхідно забезпечити дієвість таких напрямів регулювання розвитку малого та середнього підприємництва, як:

- диверсифікація сфер діяльності суб'єктів МСП відповідно до вимог розвитку національної економіки;
- посилення юридичних гарантій безпеки діяльності, запобігання дискримінаційним умовам ведення бізнесу;
- залучення та мотивація суб'єктів МСП до інноваційної діяльності (шляхом формування системи державного фінансово-кредитного та матеріального забезпечення підтримки і розвитку інноваційних суб'єктів МСП, зокрема фондів надання гарантій та/або порук за кредитами, наданими банківськими установами; програм прямої кредитної підтримки під пільгові відсотки, фінансової підтримки start-up для підприємців-початківців, включення інноваційних МСП у програми державних закупівель, прямого субсидування при прийнятті участі у виконанні державних чи регіональних науково-технічних програм, а також пільгового користування виробничою нерухомістю та доступу до придбання його у власність);
- модернізація діючої системи інформаційно-аналітичної та консультаційної підтримки функціонування МСП, підготовки для них кадрів шляхом створення і розвитку мережі освітніх і наукових установ, задоволення попиту з надання освітніх послуг підприємцям, службовцям, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері підтримки підприємництва.

Література

1. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики [Текст]: [монографія] / З.С. Варналій. – 4-те вид., стер. – К.: Знання, 2008. – 302 с.
2. Дрига С.Г. Мале підприємництво України: становлення, механізми управління та підтримки: Монографія. – Київ: ТОВ «ДКС центр», 2009. – 362 с.
3. Розвиток малих підприємств (статистичне оцінювання впливу на економічне зростання та конкурентоспроможність країни): монографія / І. Манцуров, С. Ващаєв, С. Дрига та ін.; за наук. ред. І. Манцурова. – К.: КНЕУ, 2009. – 181 с.
4. Управління підприємствами: підручник / Sapporo International Center. – Japan International Cooperation Agency. – Sapporo. – 2011.
5. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України: монографія / О.І. Амоша, С.С. Аптекарь, М.Г. Білопольський, С.І. Юрій та ін. – ІЕП НАН України, ТНЕУ. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 848 с.

Н.Ю. РОМАНОВСЬКА,
начальник відділу, Мінекономрозвитку України

Питання запровадження в Україні права «золотої акції»

У статті досліджується питання такого спеціального права держави, як «золота акція».

Ключові слова: «золота акція», приватизація, стратегічно важливі підприємства.

В статті розглядається питання такого спеціального права держави, як «золота акція».

Ключеві слова: «золота акція», приватизація, стратегічно важливі підприємства.

Keywords: Golden Share; privatisation; strategically important Enterprises.

Постановка проблеми. В Україні активно здійснюються заходи щодо вдосконалення управління державним сектором, особливістю якого є посилення державного корпоративного сектору, а також завершується процес приватизації як спеціальний соціально-економічний проект. При цьому особливістю сучасного етапу реформування державного сектору є те, що до цього процесу залучаються стратегічно важливі підприємства для економіки та безпеки держави. Це зумовлює необхідність забезпечення як виваженого підходу по реформуванню (приватизації) самих стратегічно важливих об'єктів, так і визначення політики держави щодо впливу на стратегічні сфери діяльності. З цих позицій заслуговує на увагу питання запровадження в Україні спеціального права «золотої акції», що достатньо широко застосовується у світовій практиці.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питання реформування державного сектору та вдосконалення управління ним висвітлено у працях Д.В. Задихайла, О.Р. Кібенко, О.Й. Пасхавера, О.Ю. Рудченка, Ю. Тараторіна, В.А. Чердакова, М.В. Четова, Т. Шуберт та ін. При цьому основна увага приділяється впровадженню нової моделі управління державним сектором у контексті адміністративної реформи та завершенню приватизаційних процесів. У той же час при цьому не мають залишитися поза увагою такі важливі питання, як посилення ролі держави у визначенні стратегічного розвитку національної економіки, зокрема щодо запровадження засобів впливу на стратегічно важливі об'єкти завдяки використанню сучасних інструментів корпоративного управління.

Мета статті полягає у розгляді суті інструменту «золота акція», переваг та недоліків її застосування, обґрунтуванні пропозицій стосовно можливості її впровадження в Україні як інструменту корпоративного впливу щодо функціонування стратегічно важливих підприємств.

Виклад основного матеріалу. Ключовим питанням у багатьох країнах є те, чи має держава утримувати за собою вето над корпоративними рішеннями, особливо щодо стратегічно важливих підприємств, яке оформлюється у вигляді так званих спеціальних прав. Ці права специфічні в тому сенсі, що перевищують права, пов'язані із нормальними правами володіння акціями або часткою власності.

Одним з інструментів цих «спеціальних прав» є «золота акція» у вузькому сенсі, а саме: привілейоване володіння часткою в компанії, яку держава залишає за собою після приватизації. Пізніше поняття «золота акція» почало вживатися як узагальнений термін для «спеціальних прав» у ціло-

му, незалежно від того, чи ці права асоціюються саме із корпоративними правами держави.

Спеціальні права зазвичай впроваджуються в контексті приватизації: вони дозволяють державі відособити право власності щодо провідних підприємств економіки, водночас залишаючи за собою контроль над ними.

Ці спеціальні права проявляються в різних формах та обсягах. У деяких випадках вони обумовлені в загальних базових законах про приватизацію з різною мірою відношення до конкретних компаній; в інших – проявляються у вигляді спеціальних акцій, положення про які прописані в статутах та інших установчих документах товариства. Користувачі даних спеціальних прав варіюються: ними може бути як безпосередньо уряд, так і інші органи державної влади. Спеціальні права можуть включати набір спеціальних привілеїв, таких як право забороняти інвестиції понад певного рівня, права вето щодо злиттів та поглинань, попереднє схвалення інших стратегічних рішень або просто підвищена роль у плані голосування за рахунок обмеження права голосу інших інвесторів та власників.

Особливе право управління капіталом «золота акція» набуло широкого застосування у 80-х роках минулого століття у Великобританії, коли уряд Маргарет Тетчер успішно здійснював програму приватизації. З того часу в багатьох країнах, особливо з перехідною економікою, почали використовувати «золоту акцію» як спеціальне право уряду щодо приватизованих підприємств, яке використовувалося з метою захисту національних та суспільних інтересів.

Важливо відмітити, що використання права «золотої акції» в Європі не обмежується лише сферою управління державним майном. Нерідко при продажу компанії в договір вписувався пункт про право «золотої акції», яка б дозволила попереднім власникам контрольного пакету зберегти певні традиції, блокувати певні рішення правління, а також мати переваги при розподілі дивідендів. Але в будь-якому випадку згода на такі умови має надати покупцеві, і, звичайно ж, це впливає на ціну угоди.

Однією з перших у СНД почала масштабну приватизацію із застосуванням механізму «золотої акції» Російська Федерація. За визначенням російського словника економічних термінів, «золота акція» – це умовна акція, що зберігається за державним органом, якому було підпорядковане державне підприємство до його приватизації. Така акція забезпечує на відповідний період державному органу вирішальний голос на загальних зборах акціонерів, що потрібно для збереження впливу держави на деякі підприємства, які приватизуються і діяльність яких зачіпає державні та суспільні інтереси. «Золота акція» дає право представникам держави брати участь у загальних зборах акціонерів, голосувати та накладати вето на прийняття рішень щодо питань, пов'язаних із забезпеченням оборони та безпеки держави, захисту здоров'я, прав та законних інтересів громадян.

«Золота акція» може мати строковий та безстроковий характер, тобто її запровадження може бути законодавчо закрі-

плено на певний термін або безстроковим. У світовій практиці трапляються обидва варіанти. Так, у Російській Федерації спочатку передбачали трирічне володіння державою «золотою акцією», але з можливим продовженням строку її дії. Після прийняття рішення про припинення дії «золотої акції» органом, який приймав рішення про її застосування, вона конвертувалася у звичайну акцію. Зараз строк дії «золотої акції» зазначається в рішенні про її запровадження. Після його закінчення це рішення автоматично втрачає силу.

Також застосовує «золоту акцію» Киргизька Республіка, де зазначене право закріплене у законодавстві з приватизації і наділяє уряд правом з метою захисту найбільш важливих стратегічних інтересів держави у виключних випадках приймати рішення про використання стосовно державних підприємств, які перетворені у відкриті акціонерні товариства, спеціального права на участь Киргизької Республіки в управлінні зазначеними товариствами; права, що надаються «золотою акцією», є аналогічними тим, що визначені російським законодавством.

У Казахстані діє інший механізм. Там «золота акція» може бути введена установчими зборами або загальними зборами акціонерів, при цьому її власник має лише право вето стосовно рішень загальних зборів, правління та ради директорів з питань, визначених статутом товариства. Зазначене право вето передачі не підлягає, таким чином, право «золотої акції» вводиться не державою, а акціонерами.

Власне розуміння концепції «золотої акції» в Азербайджані, де згідно із законодавством про цінні папери, акціонерні товариства, створені в процесі приватизації державних підприємств, мають право випускати «золоту акцію», яка є цінним папером, що посвідчує частку держави у статутному капіталі товариства. Така акція дає право її власнику вето на рішення загальних зборів, які приймаються більшістю у три чверті голосів, зокрема внесення змін до статуту товариства, про припинення товариства, створення філіалів та припинення їхньої діяльності. Розпорядником «золотої акції» виступає державний комітет майна, і поряд із зазначеним правом у власності держави не може одночасно знаходитися будь-який інший пакет акцій, строк дії зазначеного права становить три роки і може бути повторно подовжений на такий же строк за рішенням держкоммайна.

Водночас необхідно зазначити наступне. Як стверджує один із принципів ОЕСР, «державна та державні підприємства мають визнавати права всіх акціонерів і забезпечувати справедливе поводження з ними та рівний доступ до корпоративної інформації» [10]. В подальшому роз'ясненні даного твердження в принципах ОЕСР щодо корпоративного управління зазначається, що «потенціал для зловживання стає знаком, коли правова система дозволяє, а ринок приймає те, що контролюючі акціонери користуються рівнем контролю, який не відповідає рівневі ризику, який вони можуть зазнавати як власники, через використання юридичних засобів, які відокремлюють власність від контролю... Тому уряди повинні так

швидко, як це можливо, обмежити використання «золотих акцій» та викривати договори між акціонерами і співвідношення між власниками, які дозволяють акціонеру користуватися рівнем контролю над компанією, який є непропорційним щодо рівня власності даного акціонера в даній компанії» [10].

У деяких своїх важливих рішеннях 2002 та 2003 року проти Португалії, Франції, Бельгії, так само як і проти Сполученого Королівства та Іспанії, Європейський суд справедливості (орган, який вирішує спори між державами – членами Європейського Союзу та стежить за дотриманням спільного законодавства ЄС на території Європейського Союзу) фактично зламав різноманітні спеціальні механізми та встановив загальний принцип, згідно з яким законодавство, здатне стримувати чи відштовхувати потенційні прямі інвестиції, суперечить закладеним договорами ЄС свободам про створення та переміщення капіталів. Цей факт мав далекосяжні наслідки для корпоративного контролю спільного ринку ЄС, оскільки держави-члени не можуть більше покладатися на «золоті акції» як надійний інструмент своєї політики. Стосовно залишкових прав у ряді нових та старих членів ЄС Європейська Комісія здійснює процедури розгляду та ініціювання судових позовів там, де це є необхідним (недавні справи були відносно Нідерландів, Італії, Іспанії та Люксембургу). Таким чином, частково в результаті проваджень Європейського суду обсяг спеціальних прав, включаючи «золоту акцію» у вузькому сенсі, нині є обмеженим. На сьогодні вони повністю ліквідовані в Норвегії та Греції, Південній Кореї, тоді як у Франції залишилося лише одне підприємство, щодо якого наявна «золота акція».

Якщо говорити про Україну, то необхідно зазначити, що Конституція України регламентує рівність перед законом усіх суб'єктів права власності, а також те, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (статті 13, 22). Цивільний кодекс України визначає, що всім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав, статтею 5 Господарського кодексу України встановлено, що конституційною основою правового господарського порядку у сфері господарювання є визнання всіх суб'єктів права власності рівними перед законом. Відповідно до статті 25 Господарського кодексу України органам державної влади і органам місцевого самоврядування, що регулюють відносини у сфері господарювання, забороняється приймати акти або вчиняти дії, що визначають привілейоване становище суб'єктів господарювання тієї чи іншої форми власності або ставлять у нерівне становище окремі категорії суб'єктів господарювання чи іншим способом порушують правила конкуренції. Тому можна констатувати, що запровадження права «золотої акції» не узгоджується із задекларованим Конституцією та законами України принципом рівності всіх суб'єктів права власності.

Як зазначалося вище, поняття «золотої акції» закріплено у законодавстві багатьох країн, однак однозначного його

Наслідки запровадження інструменту «золота акція»

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
<ul style="list-style-type: none"> • запобігання ущемлення інтересів держави щодо функціонування стратегічно важливих підприємств; • збільшення розміру пакетів акцій, що підлягають продажу; • зростання надходжень від приватизації; • забезпечення належного рівня державного впливу на управління товариств (зокрема, при прийнятті принципово важливих рішень); • запобігання втрати державного впливу при додатковій емісії акцій товариства; запобігання рейдерству 	<ul style="list-style-type: none"> • зниження інвестиційної привабливості об'єктів державної власності та ціни пакетів акцій, що пропонуються до продажу; • зменшення розмірів дивідендів, що можуть бути отримані державою; можливість надмірного втручання держави у діяльність акціонерного товариства

Розроблено автором з урахуванням [7, 9].

визначення немає. При узагальненні підходів можна виділити два основних варіанти:

- «золота акція» як спеціальні права (право), що надаються її власнику відповідно до законодавства та/чи статуту акціонерного товариства, які дають змогу впливати на процес прийняття рішень за визначеним колом питань незалежно від приналежності контрольного пакета акцій;
- «золота акція» як цінний папір, який дає додаткові, спеціальні права.

За своєю сутністю «золота акція» є інструментом контролю державних органів влади за підприємствами, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави; для збереження впливу держави на підприємства, які акціонуються і діяльність яких зачіпає державні та суспільні інтереси, «золота акція» забезпечує представникам державних органів право вирішального голосу на зборах акціонерів під час голосування з важливих питань діяльності акціонерного товариства.

Деякі дослідники вважають, що на підставі результатів аналізу стану приватизаційних процесів в Україні можна зробити висновок про доцільність застосування спеціального права держави на управління акціонерними товариствами («золотої акції») під час приватизації підприємств, що мають стратегічне значення для оборони та безпеки держави; підприємств-монополістів; державних підприємств Збройних сил України [7].

Незважаючи на різницю в розумінні концепції «золотої акції» в різних країнах, незмінним для всіх залишається принцип винятковості та обмеженості її використання. Це винятковий засіб державного впливу, що не може широко застосовуватися щодо будь-яких підприємств.

Оскільки режим відносин власності в Україні визначається виключно законами, питання запровадження спеціальних прав має регулюватися на рівні законодавчого акту з чітким визначенням критеріїв, за наявності яких може застосовуватися спеціальне право держави – «золота акція»; положення, коли назване право вводиться, – у момент приватизації чи у будь-який інший момент; в яких випадках закріплення контрольного пакету акцій у державній власності може бути замінено спеціальним правом «золота акція», а також що є необхідною умовою для прийняття рішення про дострокове припинення цього права; визначено коло питань, на рішення яких може впливати власник «золотої акції»

(тобто держава). Причому дія «золотої акції» має полягати не в тиску на прийняття абсолютно всіх рішень, а тільки у праві вето щодо конкретних питань зі збереженням можливості для підприємства мати альтернативу.

Позитивні та негативні наслідки запровадження інструменту «золота акція» наведені у таблиці.

Висновки

Одним з інструментів «спеціальних прав» держави є «золота акція» – привілейоване володіння часткою в компанії, яку держава залишає за собою після приватизації. Поняття «золотої акції» закріплено в законодавстві багатьох країн, однак мають місце певні розбіжності у застосуванні цього інструменту. В будь-якому випадку характерною рисою «золотої акції» є те, що вона представляє собою винятковий засіб державного впливу, що не може широко застосовуватися щодо будь-яких підприємств, а його запровадження можливе лише на підставі закону з чітким визначенням критеріїв, підстав, строків та кола повноважень відповідних державних органів.

До переваг застосування такого права відносно можливості контролю та збереження впливу держави щодо діяльності вже приватизованих підприємств, а недоліком є зниження привабливості об'єктів, що підлягають приватизації, та втрата зацікавленості потенційних інвесторів.

В Україні питання доцільності впровадження вказаного спеціального права є дискусійним. Неодноразово відповідні проекти законів розроблялися народними депутатами, Фондом держмайна, однак, судячи зі стану справ на сьогодні, прихильників його застосування виявилось менше, ніж противників. На наш погляд, запровадження «золотої акції» є доцільним лише щодо стратегічно важливих підприємств (із чітко визначеними умовами та особливостями її застосування), що зумовлене відсутністю належного інституційного забезпечення (наприклад, відсутністю законодавчого врегулювання процесів націоналізації), недосконалістю законодавства, зокрема щодо належного захисту прав власності, що проявляється насамперед у рейдерстві.

Література

1. Григор'єва Н. «Золотая акция» и мировая практика ее применения / Н. Григор'єва // <http://www.livvidation.ru>
2. Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 №436 / www.rada.gov.ua

3. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 №514/ www.rada.gov.ua

4. Конституція України. Закон України від 28.06.99 №254 / www.rada.gov.ua

5. Міжнародні та національні стандарти корпоративного управління (збірник кодексів та принципів). Міжнародна фінансова корпорація. – К.: 2008. – 247 с.

6. Рудченко О.Ю. Ефективність управління об'єктами державної власності / О.Ю. Рудченко. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №9 (100). – С. 175.

7. Тараторін Ю. Золота акція як ефективний інструмент контролю держави за приватизованими підприємствами / Ю. Тараторін, Т.Шуберт // <http://www.aaa.ua/news/print.php?id=77>

8. Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003 №435 / www.rada.gov.ua

9. Чердаков В.А. Механізм «золотої акції» та доцільність його введення в Україні / В.А. Чердаков // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. – Вип.12 / Наук ред. І.К. Бондар. – К., НДЕІ.2001. – С. 45–47.

10. 36.OECD Guidelines on the Corporate Governance of the State-Owned Enterprises // <http://www.oecd.org/dataoecd/46/51/34803211.pdf>

Д.В. КРИЩЕНКО,
НДЕІ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України

Механізм підвищення конкурентоспроможності національної економіки

У статті розглянуто деякі аспекти та підходи до побудови ефективного механізму стимулювання конкурентоспроможності національної економіки і його визначення, запропоновані типові функціональні інструменти дії такого механізму.

Ключові слова: конкурентоспроможність, національна економіка.

В статье рассмотрены некоторые аспекты и подходы к построению эффективного механизма стимулирования конкурентоспособности национальной экономики и его определения, предложены типичные функциональные инструменты действия такого механизма.

Ключевые слова: конкурентоспособность, национальная экономика.

In this article some aspects and approaches to efficient national economy competitiveness stimulation's mechanism are considered and the definition of such mechanism is proposed as well as functional instruments of this mechanism's activity.

Постановка проблеми. Держава має певні важелі впливу на сфери соціально-економічного розвитку, які визначають рівень поточної конкурентоспроможності. В широкому розумінні вся система органів виконавчої влади може розглядатися як системний механізм забезпечення зростання конкурентоспроможності національної економіки через забезпечення найкращих результатів (при наявних ресурсах) в усіх сферах життя. У вузькому розумінні механізмом треба вважати лише частину державної системи впливу на економіку і соціальні процеси в країні. Такий механізм буде складатися з елементів, які регулюють соціально-економічні та гуманітарні сфери, які точніше відповідають визначенню конкурентоспроможності і її

структурі (складовим елементам, взаємодії між ними, інструментам впливу на них, потенційно можливим результатам з боку державних органів влади).

Мета статті – надати визначення «механізму підвищення конкурентоспроможності національної економіки», запропонувати функціональні інструменти дії організаційно-економічного механізму, який має забезпечити формування сприятливих організаційних, економічних, фінансових, науково-технічних, матеріальних, кадрових умов, які прямо впливають на конкурентоспроможність економіки.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі країни, що розвиваються і знаходяться в перехідному режимі, в тому числі Україна, мають спиратися на відповідний організаційно-економічний механізм, який забезпечить формування сприятливих організаційних, економічних, фінансових, науково-технічних, матеріальних, кадрових умов, які формують конкурентоспроможність економіки. Процес його формування є поступовим, тривалим і складним, але від нього залежить просування країни до кращих стандартів життя на основі успішної національної економіки, яка розвивається високими темпами (для України це 10–12% на рік) і виграє в конкурентній боротьбі з іншими економіками.

Такий механізм в Україні функціонує, має певну структуру і інструменти, але працює неефективно і потребує детального аналізу і вдосконалення. Розглянемо деякі аспекти та підходи до побудови ефективного механізму стимулювання конкурентоспроможності національної економіки і його визначення.

Багатьма авторами «механізм» трактується як комплекс функцій економічного планування та стимулювання; до нього також входять державні організаційні структури, які втілюють ці функції на всіх рівнях господарювання. Деякі автори визначають механізм як багатокомплексну систему ор-